

Türkiye - Suriye 1957’de Çatışmanın Eşiğinden Dönmüştü *

Dr. Cüneyt Akalın

Suriye ve Türkiye 1957 Ekiminde yine çatışmanın eşiğine geldiler. “Suriye’de komünistlerin iktidara ortak olduğu” sanısına kapılan Adnan Menderes sınıra askeri birlikler yığarak müdahale yolları aradı, ABD’nin desteğini talep etti. Ancak, ABD Sovyetlerin baskısı karşısında ileri gidemeyince, Türk hükümeti afra-tafra yapmakla kaldı.

Menderes’e 1957’de yeşil ışık yakmayan ABD, 1958 Temmuzundaki Irak Devrimi’nin ardından, ayağının altındaki zeminin kaydığını farkederek Lübnan’a çıkartma yaptı.

Türkiye’nin en uzun kara sınırını paylaştığı komşusu Suriye ile ilişkileri, dış politik ilişkiler açısından büyük önem taşıyor. Türkiye-Suriye sınırı bir dostluk köprüsü olmak durumundadır; tersi ülkeye çok pahalıya malolur.

Soğuk Savaş yılları: Batı yanlısı Türkiye

Kore Savaşı’nın ardından 1954’de patlak veren Cezayir Savaşı’nda Türkiye’nin bir kez daha Batılılarla birlikte hareket etmesi, sömürge boyunduruğundan kurtuluşun heyecanını yaşayan ilerici Arap ülkelerinde önce şaşkınlık ardından tepki yarattı; Türkiye, bu ülkelere, “emperyalizmin Ortadoğu’daki temsilcisi” olarak görülmeye başlandı. Bölgedeki Batı-yanlısı ülkelerin blok oluşturmak üzere attıkları adımlar kuşkuları artırdı.

Sovyetler’i “çevreleyen” anti-komünist “yeşil kuşak” doğrultusunda imzalanan Türkiye-Pakistan Antlaşması (2 Nisan 1954) nı Türkiye- Irak Antlaşması, nam-ı diğer Bağdat Paktı (24 Şubat 1955) izledi. 8 mad. lik bu metin kilit antlaşma sayıldı. Bu anlaşmaya 4 Nisan 1955’de İngiltere, 23 Eylül 1955’de Pakistan, 3 Kasım 1955’de İran katıldı. Ankara’nın öteki Arap ülkelerini anlaşmaya katma çabası sonuç vermedi.

- - - - -

* Bu yazı, ilk kez Şam Üniversitesi’nce üç ayda bir çıkartılan DIRASAT TARİKHİYYAH dergisinin Mart-haziran 2006 sayısında yayımlanan makalenin geniş bir özetidir.

TC-İrak Krallığı'nın oluşturduğu odak, Ortadoğu'da Batı çıkarlarının savunuculuğunu üstlendi.

Bağdat Paketi'na Sovyet tepkisi

Mısır ve Suriye, Bağdat Paketi'nin imzalanmasının ardından, Batı yanlısı Irak'ı dışarda bırakan yeni siyasal-ekonomik ve askeri temelde anlaşdılar. Mart 1955'de ortak bir bildiri yayımlayan Suriye, Mısır ve S.Arabistan Bağdat Paketi'na katılmama kararını açıkladılar.

Türkiye, ilginçtir, Mısır'ın tepkisini doğal karşıladı ama Suriye'ye sert tepki verdi: 7 Mart 1955 Suriye'ye gönderilen mesajda şöyle deniyordu:

“Suriye'nin Mısır'la uzlaşmasının kalıcı olmadığını düşünüyoruz. Eğer öyleyse Suriye'nin Mısır baskısı sonucu Türkiye'ye düşmanca bir tavır takındığı sonucuna varmak zorunda kalacaktır”¹

Türkiye, Mısır-Suriye yakınlaşmasını komşu Arapların birleşerek güçlenmesi olarak değil, kendisine karşı bir girişim olarak değerlendiriyordu.

Suriye, bu tepkiye “İsrail yanlısı görünümü nedeniyle” Bağdat Paketi'na katılmasının mümkün olmadığını açıklayarak yanıt verdi. ABD ise Türk hükümetine ilişkileri sertleştirmenin öteki Arapları Bağdat Paketi'ndan koparacağı uyarısını yapıyordu.

Araplar arasında guruplaşma o yıllarda,

- a. Batı yanlısı muhafazakar krallık rejimleri
- b. Batı karşıtı ilerici sömürge-karşıtı rejimler biçimini aldı

2. Süveyş Krizi ve sonrası

Ortadoğu'nun tarihinde Süveyş Krizi bir dönüm noktasıdır. Bunda Mısır'da milliyetçilerin iktidara gelişi, genel olarak Arap dünyasında sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı tepkinin şiddetlenmesi, İngiltere'nin Savaş sonrası dünyada ve Ortadoğu'da güç yitirmesi, Sovyetler'in Ortadoğu'ya ilgisi vb. etkenler rol oynadı.

Mısır hükümetinin 16 Temmuz 1956'da Süveyş Kanalı'nı işleten İngiliz-Fransız şirketini millileştirmesi İngilizleri öfkeliendirdi. İngiliz-Fransız ikilisi 29 Ekimde birdenbire saldırıya geçti. Savaş patlak verdi. İngiliz-Fransız ikilisi gemiler batırarak Süveyş'i tıkadılar, İsrail müdahale etti.

---

¹ Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası**, I., s. 625

İngiltere- Fransa saldırısını ABD hükümeti ve kamuoyu onaylamadı. ABD hükümeti Fransa ve İsrail'e nota vererek Mısır topraklarından çekilmelerini istedi. Sovyetler de aynı yönde bastırınca, İngiltere ve Fransa geri adım attılar, Mısır'dan çekildiler. Temizlenen Süveyş Kanalı 1957 Martında yeniden deniz trafiğine açıldı.

Kanal'ın yeni sahibi artık Mısır'dı. Mısır ve lideri Cemal Abdülnasır,ve genel olarak Arap dünyası Süveyş krizinden zaferle çıktı. Arap dünyasında moraller yükseldi, birlik talebi arttı.

Türk basını, o kriz sırasında da, Bat yanlısı, savaş yanlısı bir tutum aldı.

Türkiye Süveyş Krizi'nden kayıplı çıktı. İzlediği Batı yanlısı politika nedeniyle sadece Arap dünyasında değil, Bağlantısızlar Hareketinin içinde de “Emperyalist sistemin polisi” olarak görüldü ve dışlandı.

Mısır-Suriye yakınlaşması

Süveyş sonrası süreçte, aslında doğal karşılanması gereken Suriye-Sovyet yakınlaşması hem Ankara'da hem de Washington'da kaygılar yarattı. İki ülke de Suriye'yi Sovyet yanlısı olmakla suçluyorlardı. Sovyet yapısı silahların bu ülkeye gönderilmesi Türkiye'de ve Bağdat Paktı üyelerinde kaygılara yolaçıyordu. Başbakan Menderes Suriye'deki gelişmeleri “çok tehlikeli” olarak değerlendiriyor, Bağdat Paktı'nın güçlendirilmesini istiyordu.² Menderes Suriye'de bir “komünist rejim”in kurulmasının, “komünist zihniyetli” bir generalin Suriye ordusunun başına geçmesinin Türkiye'yi üç taraftan çembere almak demek olduğunu öne sürüyordu. Soğuk Savaş'ın körüklediği “Rusya korkusu” Suriye' üzerinde yoğunlaştı.³

Menderes Suriye'de komünist bir rejim kurulacağına inanıyor muydu? Yoksa bunu kimi Amerikan kaynaklarının iddia ettiği gibi propaganda malzemesi olarak mı kullanıyordu? Suriye krizinin basit bir propaganda malzemesi olduğunu iddia etmek doğru değildir çünkü sürecin daha önce başladığı, 1956 Süveyş Krizi ile derinleştiği yukarda belirtildi. Kral Hüseyin 1957 baharında ilk kez “uluslararası tehdit”den sözetti. Bu, Batı kampına yakınlaşmanın işaretiydi.

ABD'nin tutumu

ABD hükümeti Suriye'nin silahlanmasını dikkatle izlemekle birlikte, ilk adımda tepki vermedi. 8 Ekim 1957 tarihli ABD Ulusal Haberalma Değerlendirmesi, öncelikle Ortadoğu'da durumun birkaç yıl içinde köklü değişikliğe uğradığı tespitini yaptıktan sonra Arap milliyetçiliğinin Mısır ve Suriye'yi kontrol ettiğine işaret ediyor, Suriye –Mısır eksenini “radikal milli-

² H. Bağcı, **DP'nin Ortadoğu Politikası**, Sönmezoğlu (ed), s. 126

³ H. Bağcı, **a.g.m.**, s. 127

yetçi” olarak niteliyor, Suriye’de iktidarın Ağustos 1957’de Sovyet yanlısı radikal koalisyon tarafından ele geçirilmesine dikkat çekiyor, Türkiye’nin ABD desteği olmadan harekete geçmesinin çok uzak olasılık olduğunu altını çiziyordu.⁴

ABD’nin büyük korkusu militan komünistlerin de içinde yer aldığı bir radikal koalisyonun oluşmasıydı. Adı geçen ABD Haberalma Değerlendirmesi, Suriye’de komünistlerin hafif silah eğitimi, sokak çatışmaları eğitimi görmüş 15-20.000 sağlam, genç milise sahip bir hareket olduğunu öne sürüyordu. Bu bilgilerin gerçeğe ilgisi yoktu, ABD ve Batılılar Suriye’deki komünist varlığını ve gücünü abartıyorlardı. Abartmak işlerine geliyordu. Bu telaşa yol açan bir etken Halit Bektaş önderliğindeki Suriye’li komünistlerin 30 Temmuz 1935’de, Komintern’in VII. Kongresi’nin 10. oturumunda yaptıkları tespit olabilir:⁵ “Suriye, bir Komünist partinin inşasının başarı ile yürütüldüğü tek Arap ülkesidir.” Suriye Komünist Partisi Komintern’in VI. Kongresi’nden kısa süre önce, yani Sovyet Devrimi’nin serpintileriyle kurulmuştu. Ancak komünistler sonuç olarak sınırlı bir güce sahiptiler. ABD’nin tedirginliğinin esas nedeni komünistlerin gücü değil, milliyetçi, anti-emperya list, BAAS yönetimiydi. BAAS Yönetiminin Mısır’dan farklı olarak kimi komünist unsurlarla işbirliğine açık olması, ABD’nin kuşkularını artırmıştı.

Her şeye karşın ABD Türkiye-Suriye krizini körüklemekten kaçınmış, daha doğru bir ifadeyle Türkiye’nin bir girişiminin Araplarda tepki yaratacağını düşünerek, müdahalenin öteki Araplardan gelmesi için çaba göstermiştir. Başbakan Menderes ABD başkanı Eisenhower’le Paris’te 18 Aralık 1957’de yaptığı görüşmede müdahale için ABD’den destek aramış ancak Eisenhower Menderes’e yeşil ışık yakmamıştır.⁶

Türkiye’nin ardında n Lübnan

İki ülkeyi etkileyen gerginlik 1957 sonunda giderek azaldı. Konu hakkında yorum yapan Türk yazarlar tırmanan gerginliğin aynı hızla sönüp gidişine dikkat çekiyorlar. O dönemde Dışişleri bakanlığı genel sekreter yardımcılığı yapan Zeki Kuneralp şunları yazıyor.

“Mesele nasıl birden bire patlamış ise birden bire söndü. Suriye konu üzerinde durmaktan vazgeçti, dosya kapandı.”⁷

⁴ FRUS, 1955-57, Vol XII, s. 594

⁵ www.freearabvoice.org.reference

⁶ FRUS, 1955-57, Vol. XIV, s. 748

⁷ Zeki Kuneralp, Sadece Diplomat, s. 71

Suriye kaderini Mısır'la birleştirmiş, Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kuran iki Arap ülkesi uluslar arası alanda daha etkin bir rol oynamaya başlamıştı. Türkiye'yi yöneten DP iktidarı Suriye'yi gözüne kestirmişti ama Birleşik Arap Cumhuriyeti ile uğraşmayı göze alamamıştı.

Tarih düşe kalkan ilerlerken, 1958 Temmuzunda Irak'da meydana gelen devrim, bölgedeki dengeleri altüst etti. BAAS eğilimli, milliyetçi subaylar, Batı yanlısı kralı, kral naibini, başbakan Nuri Said'i devirerek iktidara el koydular. Arap milliyetçiliği güçlenirken, Bağdat Paktı darbe yedi, Batıcılık krize girdi.

Bağdat Paktı'nın darbe yemesi üzerine rahatlayan Suriye'nin başında bir de Lübnan belası vardı. Mısır'dan Suriye'den sonra öteki Arap ülkelerine yayılan Arap milliyetçiliği Ürdün'ü, Lübnan'ı da etkilemişti. Lübnan devlet başkanı Kamil Şamun Suriye'yi dış müdahale ile suçlayarak, ABD-Fransa-İngiltere'den yardım istedi. ABD Lübnan'a müdahale etti. Batılı güçler, bir kez daha yerel siyasilerin çağrısı ile Ortadoğu'daki mevzilerine korumaya çalışıyordu. Amerikalı tarihçi Howard Sinn bu durumu şöyle değerlendiriyor:

“Eisenhower hükümeti 1958'de ABD yanlısı hükümetin devrilmesini engellemek ve o petrol zengini bölgede silahlı varlığını korumak için Lübnan'a binlerce deniz piyadesi gönderdi”⁸

O yıllarda Güney rüzgarı (3. Dünyadan yükselen rüzgar) Doğu rüzgarının da etkisiyle (Sovyet Bloku) Batı rüzgarını bastırmıştı.

Sonuç

1957 Türkiye-Suriye krizi, günümüz koşullarından farklı koşullarda yaşandı. Yine de, olaylar, Menderes'in “komünizm saplantısı” içinde her türlü tertibi göze alması, Mısır-Suriye yakınlaşmasını engellemek için yoğun çaba göstermesi, gerici krallık rejimleri ile birlikte hareket eden ABD-İngiltere'nin “Arap milliyetçiliğinden” çekinmeleri, Büyük Ortadoğu Projesi'nin o günlerdeki örgütü Bağdat Paktı'nın var güçleri ile desteklemeleri, o günkü ile bugünkü kriz arasında dikkat çekici benzerlikleri ortaya koyuyor.

---

⁸ Howard Zinn, 1999 **A People's History of the United States**, Perennial Classics, s. 439